

GOSTYŃ W CZASACH POWSTAŃ I PRACY ORGANICZNEJ. CZĘŚĆ I

Miasto - sprawy administracyjne i samorządowe

Gostyń w powiecie krobskim? Czy w mieście stacjonowało wojsko? Jak rozwijało się urbanistycznie miasto?

Gostyń trafił w skład państwa pruskiego w wyniku II rozbioru w 1793 roku. Ziemię polską czekały zmiany władz samorządowych, praw gospodarczych i społecznych, a nawet walka o zachowanie polskiej racji stanu.

Powiat krobski

Dla rządu pruskiego przyłączenie obszaru Wielkopolski do Prus oznaczało konieczność nowego podziału administracyjnego. Utworzono wówczas powiat krobski, jednak siedzibą władz powiatu nie była Krobica, lecz Rawicz. Kierującemu powiatem landratowi podlegały wszelkie sprawy administracyjno-sądowe z wyjątkiem spraw miejskich. Pierwszym krobskim landratem był Bogusław von Haza. Miasta wyodrębniono w osobną jednostkę administracyjną podległą radcom podatkowym. Po wejściu na teren gostyńskiego oddziałów zaborczych, okupant przystąpił też natychmiast do wymiany administracji. Zwolniono z funkcji burmistrza Ludwika Raszewskiego oraz jego zastępcę Tomasza Czabajskiego i wprowadzono pruski schemat samorządu z burmistrzem policyjnym (administracja i nadzór policyjny) oraz sądownym (egzaminowanego prawnika). W rok po zajęciu miasta nowym burmistrzem policyjnym został mianowany Suchland, natomiast przewlekła się sprawa z drugim włodarzem zajmującym się sprawami sądowymi. Miasto miało problemy ze znalezieniem w kasie miejskiej środków na to stanowisko. Ostatecznie został nim referendarz rejencyjny z Poznania Holtz. Nowa, pruska forma samorządu, była bardziej kosztowna od rodzimej.

Wojsko pruskie w mieście

Początkowo w Gostyniu nie stacjonowały jednostki armii pruskiej. Dopiero w 1830 roku, w celu uszczelnienia granic i uniemożliwienia przedostawania się ochotników z Prus do ogarniętego powstaniem Królestwa Polskiego, władze w Berlinie sprowadziły na teren przygraniczny dodatkowe oddziały wojskowe. Jedną z takich jednostek pod dowództwem majora Scheche w styczniu 1831 roku trafił do Gostynia. Niemiecki oficer zażądał wówczas od ówczesnego proboszcza fary księdza Józefa Ostrowskiego, aby udostępnił kościół na nabożeństwo dla ewangelickich żołnierzy, powołując się zresztą na fikcyjne zarządzenie arcybiskupa. Gostyński proboszcz zwrócił się

Rynek na przełomie wieków

do zwierzchników z prośbą o wyjaśnienie tej sytuacji. Brak jednak odpowiednich źródeł na podstawie których można było ustalić jak zakończono konflikt. Na bazie braku innych źródeł, można jednak wysunąć wniosek, że wojska pruskie wkrótce opuściły Gostyń. Ponowny konflikt pomiędzy wojskiem a władzą duchowną miał miejsce w 1866 roku. Jeden z dragonów stacjonujących w Gostyniu ciężko zachorował i leczono go w zakładzie Sióstr Miłosierdzia. Tuż przed śmiercią żołnierza, który pochodził ze Śląska postanowił zmienić wyznanie i przejść na katolicyzm. Próba pochowania go jednak na katolickim cmentarzu w Gostyniu spotkała się z protestem dowódcy oddziału porucznik von Lüttichau, który na-

kazał złożyć zwłoki na cmentarzu ewangelickim w Piaskach.

Miasto już nie prywatne

Gostyń od założenia w 1278 roku był miastem prywatnym, władany m. in. przez rody Wezenborgów, Opalińskich czy Gostyńskich. W 1833 roku weszła w życie ustawa dotycząca miast, która między innymi nosiła zależności między ośrodkami miejskimi a ich właścicielami. Trzy lata później Gostyń przestał być miastem prywatnym. W pierwszych szesnastu latach po pożarze, który w 1811 roku strawił 1/4 budynków, przybyło w Gostyniu aż 40 domów. Miasto bardzo szybko otrząsnęło się po katastrofie: normalnie funkcjonował kościół, szkoła, szpital i synago-

ga. Zmiany zaszyły również w sferze stosunków własnościowych.

Rozwój urbanistyczny

Gostyń zaczął się intensywnie rozwijać w drugiej połowie XIX wieku. Jeszcze w 1867 roku, mimo działalność Towarzystwa ku upiększeniu miasta, nadal nie było oświetlenia ulicznego. Jednak na mocy ustawy pruskiej z dnia 6 czerwca 1887 roku dotyczącej nowego podziału administracyjnego Gostyń stał się miastem powiatowym. Nowo utworzony powiat obejmował cztery miasta (Gostyń, Piaski, Krobica, Ponec) oraz 80 wsi. Pierwszym landratem został ziemczony Ślązak Jarosław Jarotzky, a po nim od 1892 roku aż do końca I wojny światowej Ryszard Lucke. W Gostyniu umieszcawiono też sąd okręgowy pierwszej instancji.

Oświata w XIX wieku

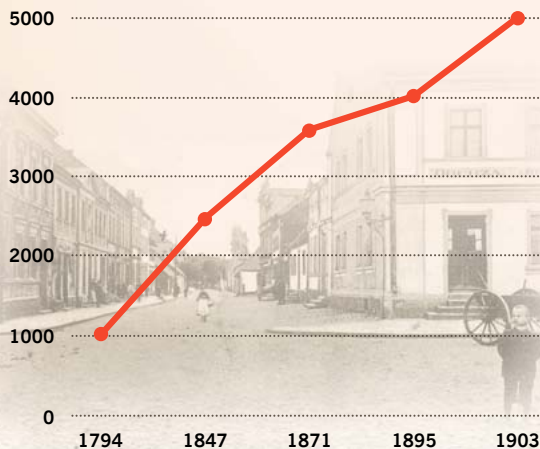
Pod koniec XIX wieku wybudowano w Gostyniu nowy budynek dla szkoły ewangelickiej. W mieście funkcjonowała wówczas sześcioklasowa szkoła katolicka i trzyklasowa ewangelicka. W 1885 roku Cecylia Gross założyła prywatną szkołę dla dziewcząt (Privat Madchenschule), która wkrótce została wykupiona przez rodziców, a latach 1899-1910 szkoła ta była własnością Anny Raczkwitz. W 1890 roku z inicjatywy Bolesława Ciążyńskiego założono komitet rodzicielski i jeszcze w tym samym roku otrzymano pozwolenie na utworzenie prywatnej szkoły dla chłopców (Hohere Privat – Knabenschule). Mieściła się ona w budynku byłej rzeźni miejskiej, a w 1906 roku otrzymała ona uprawnienia szkoły miejskiej. W marcu 1910

połączono obie placówki oświatowe tworząc Stadtische Hohere Knaben- und Madchenschule, będącą szkołą średnią. Do 1912 roku kierował nią K. Lnage, a po nim wyjątkowy wróg polskości – Kosnick. Warto zaznaczyć, że od 1886 roku istniały w Gostyniu Szkoły Doksztalające Przemysłowe, gdzie podczas niedzielnych zajęć uczono przedmiotów zawodowych oraz czytania. W 1911 roku uczęszczało do niej 106 uczniów podzielonych na trzy oddziały.

W drugiej połowie XIX wieku następuje też rozwój przemysłowy miasta. Jedną z najpotężniejszych firm istniejących do dnia dzisiejszego jest cukrownia. Początkowo była to inicjatywa typowo niemiecka. Pierwsze zebranie założycielskie odbyło się 16 kwietnia 1896 roku powołując spółdzielnię z ograniczoną odpowiedzialnością. Fundusz założycielski nie wystarczał na powstanie zakładu produkcyjnego, dlatego postanowiono wziąć 1,3 miliona marek kredytu. Projekt zrealizowała niemiecka firma Saugerhausen, jednak nie wszystko udało się realizować zgodnie z planem. Wydaje się, że występowały spore opóźnienia w terminach oddanie poszczególnych elementów budowy. Początkowo zresztą spółka nie przynosiła spodziewanych korzyści. Dopiero zastosowanie dyfuzji ciągłej Steffena, umożliwiła osiągnięcie większych zysków.

W 1888 roku w Gostyniu powstała spółka o nazwie Mleczarnia, będąca odpowiedzią na rolniczy charakter regionu i zapotrzebowanie na odbiór mleka. Podobnie jednak jak cukrownia, firma ta opiewana była całkowicie przez żywioł niemiecki. Taka sytuacja nie może budzić zdziwienia, ponieważ większość niemieckich spółek uzyskiwała wsparcie państwa pruskiego. Od 1906 roku przez dwadzieścia lat funkcjonowała spółka kredytowa *Deutsche Spa rund Darlehnskasse fur Ludwigshof und Marienheim*. Od 1910 roku istniała zlikwidowana na rok przed zakończeniem wojny pruska firma *Vorschussverein*. Dzięki zaś niemieckiej spółce budowlanej *Kleinsiedlungsgenossenschaft Kreis Gostyn*, powstało szereg małych domków robotniczych przy dzisiejszej ulicy Wrocławskiej. Po odzyskaniu niepodległości większość niemieckich spółek w Gostyniu uległa likwidacji w latach dwudziestych.

Wzrost ludności Gostynia w XIX wieku

GRZEGORZ SKORUPSKI
www.skorupski.net